

SOVET DAVRIDA O'ZBEKISTONNING MA'NAVY-MADANIY QARAMLIGI HAQIDA

Parvez Quدراتillayev Kamol o'g'li

O'zbekiston milliy univerteti tarix fakulteti yo'nalish mamlakatlar va mintaqalar
ikkinchi kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13823477>

Annotatsiya. Ushbu maqolada, o'zbek millatiga sovet davrida ko'rsatilgan zug'm, sovet hokimiyati davrida bizning millatning ma'naviy - madaniy qaramligi oqibatida nimalar ro'y bergani va hozirda ham mavjudligi haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: sovet, hokimiyat, millatchilik, o'zbek, ma'naviy-madaniy qaramlik.

ON SPIRITUAL-CULTURAL DEPENDENCE OF UZBEKISTAN DURING THE SOVIET PERIOD

Abstract. This article talks about the oppression shown to the Uzbek nation during the Soviet era, what happened during the Soviet period as a result of the spiritual and cultural dependence of our nation and what is still happening now.

Key words: Soviet, power, nationalism, Uzbek, spiritual and cultural dependence.

О ДУХОВНО-КУЛЬТУРНОЙ ЗАВИСИМОСТИ УЗБЕКИСТАНА В СОВЕТСКИЙ ПЕРИОД

Аннотация. В данной статье рассказывается о притеснениях, проявленных к узбекскому народу в советский период, о том, что произошло и существует до сих пор в результате духовной и культурной зависимости нашего народа в советский период.

Ключевые слова: Советский Союз, власть, национализм, узбек, духовная и культурная зависимость.

Bizga ma'lumki, sovet davrida o'zbek millatimiz juda ko'p qiyinchiliklarni boshidan o'tkazdi. Bu davrda millatimiz o'z ma'rifat o'chog'idan ajratildi, millatimizdan o'z madaniyati tortib olindi, bu tadbirlar o'zbek millatining ko'z o'ngida sodir bo'lgan bo'lsada millatimiz vakillari sho'rolar tuzumidan hadiksirashgan edi.

Sho'rolar tuzumi bizning millatga eng qabix jinoyatlarni ularning ko'z o'ngida sodir etishdi, millatimiz fuqarolarining odobini qo'rqqoqlikga yo'yidilar.

Sovet Sotsialistik Respublikalari ittifoqi, SSSR, Sovet Ittifoqi sobiq Rossiya imperiyasi hududlaning eng katta qismida 1922-91-yillarda mavjud bo'lgan musta bid davlat. "SSSRni tashkil etish to'g'risida" deb atalgan shartnoma (1922-yil)ga muvofiq, uning tarkibiga xalqlarning xohish irodasiga zid ravishda:

1. Rossiya (RSFSR);
2. Ukraina (USSR);
3. Belarus (BSSR);

To'g'ri bu davrda sotqinlar, millat kushandalari ko'p foyda ko'rdilar. Sotsialistlar bizning hududga kirib kelishganida, o'z g'oyalarini ilgari surib millat ma'rifatining o'chog'iga juda qattiq zarba berishdi. Ularning bunday qilgan amallari bizning madaniyatimizga, ma'naviyatimizga, ma'rifatimizga qattiq salbiy ta'sir o'tkazdi. Uning ta'siri hozirgacha sezilib kelmoqda, chunki, millatimizning ba'zi sust ma'rifatlilari haligacha o'z ma'rifatini

mukammal tushunib yeta olishmagan.

Sotsialistlar – shunday insonlar bo'lishganki, aqlli, insonning ruhiy holatiga ta'sir qilgan holda o'z g'oyalarini unga singdirish bilan bir qatorda, shu millatni ham yo'q qilishni oldilariga maqsad qilguvchilar bo'lganlar. Ular nafaqat erkaklar, balki ayollarimizni iffatlarini ham yo'q qilishga urunganlar, ular bizning islom dinimiz ustidan bizning ko'z oldimizda mazah qilishgan, ammo, millatimizdagi ayrim ma'rifatparvar shaxslar bo'lishganki shunday qiyin zamonda ham millatimizni saqlab qolishda jon berishgacha shay bo'lishgan, ana shu insonlar biz hozirda tanib, ular haqida o'qib bilib kelgan Abdurauf Fitrat, Ibrohim Ismoil, Burhon Habib, Munavvar Qori Abdurashidhonov, Abdulla Rahimboyev va boshqa millat arboblari edilar. Ular millatning saqlab qolish uchun ko'p harakatlar olib borishgan.

Ularni millatchilikda ayblab surgun, yoki otib o'ldirishlikga hukm qilishgan. Bu shaxslar millatning yosh farzandlari uchun “Musulmon Xalq Dorilfununi” tashkil etgan asoschilardan bo'lishgan, avvaliga bu ta'lim universiteti yaxshi davomiylikda bo'ldi, ammo sho'ro tuzumidagi shaxslar buni ham turli cheklovlar bilan faoliyat yuritishdan to'xtatishga ko'p urundilar. Ushbu ta'lim maskani Turkiston Xalq Universiteti tomonidan mablag' bilan ta'minlangani bois, iqtisodiy tomondan butunlay unga bo'ysungan edi. Tez orada Turkiston Xalq Universiteti Boshqarmasi dorilmualliminda 1918-yil 15-avgustdan 1-sentyabrgacha o'qish faoliyatini to'xtatilishi to'g'risida qaror qabul qiladi va ana shu yilning kuz faslida dorilmuallimin ikkinchi darajali tashkilotlardek butkul faoliyatdan chetlatiladi. O'sha davrda milliy ziyolilarni yetishtirishda muhim ahamiyat kasb etgan musulmon Xalq Dorilfununing davriy faoliyati sho'rolar davri adabiyotlarida umumman qayd etilmagan, ta'lim maskasinda dars bergan uch yuzga yaqin muallimlarning nomlari hozirgi kunlarga kelib tarixchilar tomonidan aniqlangan.

Sotsialistlar o'zlaridan boshqa millat vakillarini mensishmagan, qolgan millat vakillarini oyoq uchida ko'rishgan, ularni mazah qilishgan, ularni hech bir gapini nazarga ilishmagan, bizni millatni qoloq deb bilishgan. Islom dinidagi barcha vakillarni o'z dinidan kechishi uchun zimdan ish tutishgan, ular fuqarolar ko'z o'ngida ularni majburlashmagan, ammo ularga shunday gaplarni aytishganki ular qanday qilib dindan chiqib ularga quloq soluvchi mo'min-qobil inson bo'lib qolganlarini bilmay ham qolishgan. Islom dinida arab alifbosini uning harflarini o'ta eski, va zamonaviy bo'lmagan qoloq ierogliflarga qiyoslashgan, vaholanki arab harflari islom dining asosiy omillaridan, mana ularning aqliligi salbiy tomondan aniqlangan, ular aqlaridan salbiy yo'llarda foydalanishgan.

Milliy g'oyani yo'q qilishga urinishgan, va unga qisman erishishgan ham.

Sovet davrida mutaxassislar tayyorlash jarayonida asosiy e'tibor miqdor darajasiga qaratildi. Shu bilan bir qatorda, oliy va o'rta maxsus ta'lim sistemasida mafkuraviy bosimlar ortdi, yo'nalish bo'yicha muhim fanlarni ta'limini rivojlantirish o'rniga barcha oliy o'quv oligohlarida kommunistik mafkurani keltiruvchi KPSS tarixi, marksizmleninizm falsafasi, siyosiy iqtisod fanlarini ta'lim berish faoliyati amalga oshirildi. O'quv davri uchun asosiy bo'lgan demokratik va ijodiy jihatlar rad etildi.

Natijada oliy ta'lim sistemasida mas'uliyatsiz, loqayd, o'rtamiyona mutaxassislar tayyorlash tizimi vujudga keldi. Shunday bo'lishiga qaramay O'zbekistonliklarni, xususan o'zbeklarning ilmga chanqoqligi har qanday sun'iy to'siqlarni yenga boshladi. O'zbekistonda

fan va texnikaning hamma sohalarida yirik olimlar yetishtirilib, fan nomzodlarini va doktorlarini tayyorlash bo'yicha sobiq SSSRda oldingi qatorlarga chiqdi. Chor mustamlakachiligi o'zining behad zulmkorligi, qabohati bilan yurtimiz, uning jafokash odamlari tanasida o'chmas dard-hasrat qoldirdi, ularning qalbi dilini pora-pora etib, beaded mahrumliklarga giriftor qildi. U ajdodlarimizning qalb olamini azaldan bezab, ularni ma'nan va ruhan qo'llab quvvatlab kelgan ne-ne asl ma'naviy qadriyatlarni zavol toptira borib, ularning jismi-jonida mavj urib kelgan milliy istiqlol va erk tuyg'ularini asta-sekin sundirishga urinib keldi. Yurtimiz tuprog'ini qonga belagan chor zobitlaridan biri bo'lgan general Skobelevning:

“Millatni yo'q qilish uchun uni qirish shart emas, uning madaniyatini, san'atini, tilini yo'q qilsang bas tez orada o'zi tanazullga uchraydi”, deb aytgan behayo so'zlari bekorga aytilmagan albatta. Bolsheviklar hokimiyati o'rnatilgach o'lka xalqlarining ma'naviy madaniy hayotida xuddi shu qoidaga asoslanib, milliy o'tmishni unutgan, sovet tuzumini ardoqlaydigan, fanatik sovet kishisini vujudga keltirish yo'lidan bordi. 20 yillarning oxiri 30 yillarning boshidan madaniy hayotda ma'muriy buyruqbozlik usullarining keng qo'llanilishi, shuningdek qatag'onlar to'lqinining boshlanganligi, albatta milliy ma'naviyatimizga jiddiy to'sik bo'ldi.

XX asrning 20-30 yillarida hukmron kommunistik partiyaning madaniy-qurilish siyosati asosan «shaklan milliy, mazmunan sotsialistik madaniyatini shakllantirishga qaratildi. Shu bois bu yillarda o'zbek xalqining olis asrlarga borib qadaluvchi moddiy va ma'naviy madaniyati durdonalari, asoriatiqalariga, masjidru madrasalar, gumbazu maqbaralar ko'rinishidagi noyob me'moriy obidalarga zo'r berib hujum uyushtirildi.

Hatto ko'p joylarda «Hudosizlar jamiyatlari» tuzilib, ular orqali diniy e'tiqod va tasavvurlarga qarshi, uning pokdamon peshvolariga qarshi hujumkor ateistik kurash, tashviqot va targ'ibot avj oldirildi. Bolsheviklik siyosiy doiralar o'zgacha dinni, o'zgacha e'tiqodni xalq ongiga singdirishga harakat qildi. Bu din marksizm g'oyasi edi.

Bu go'yani ommalashtirish uchun barcha imkoniyatlar ishga solindi. Jamiyatga asosiy mafkura sifatida marksizmning kiritilishi natijasida boshqa dunyoqarashlar batamom inkor etildi. Marksizm g'oyasini qabul qilmagan har bir kishi “Xalq dushmani” deb e'lon qilindi.

Sotsialistlar sababli, bizning barcha madaniyat nuqtalarimiz jabrlandi, masalan, ta'lim olish madaniyati, kiyinish madaniyati, yurish-turish madaniyati, hayot tarsi madaniyati, yeb-ichish madaniyati va yana bir qancha madaniyalarimiz zarar ko'rdi va hozirgacha madaniyatimizdan yiroq bo'lganlar bizning makonimizda, o'lkamizda. Bizning millat vakillari o'z irodasiga ishonidilar, o'zlarida kuch topa oldilar, sababi esa biz yoshlar hech qanday to'siqlarsiz ta'lim olishimiz edi. Ilk jadidlarimizning ko'rsatgan jasoratlarini ta'riflashga til ojizlik qiladi, ammo ularni qancha ta'riflasak ham kam.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, yuqorida keltirib o'tilgan sovet tuzumini ko'rsatgan qabixliklari, qo'ygan turli cheklovlari, ildizidan yo'q qilmoqchi bo'lgan millatlari hali hamon tirik va rivojlanishda davom etib kelmoqda, ammo ana shu cheklovlarni qo'ygan, bir millat mafkurasini yo'q qilmoqchi bo'lgan sovet tuzumi yaqin kelajakda hech qayerda nom-nishonsiz qoladi. Ular bizning tariximizda, millatimiz vakillarining qalbida o'chmas, juda ham qora xotirali izlarni qoldirishdi, haligacha ulardek hech qaysi millat vakillariga shunchalik

qabihliklar ko'rsatilmadi. Sovet tuzumining murakkab va o'ta bosimli yillarida o'zbek mil o'zligini, qadimiy milliy madaniyati va qadriyatlarini saqlab qolishga harakat qildi. Lekin bu oson bo'lmadi. Bu yo'lda o'ziga xos ziddiyatlar va yo'qotishlar sodir bo'ldi.

Kommunistik mafkura mahalliy xalqning milliy g'ururini sindirishga urindi.

Xalqni milliy ma'daniyatdan, milliy an'analardan chalg'itish uchun "kommunizm" va "rivojlangan sotsializm" kabi hayoliy aqidalarni o'ylab topdi. Ularni xalq ommasiga singdirish uchun barcha choralardan, vositalardan va usullardan foydalandi.

Lekin o'zbek millati bularning barchasiga bardosh berdi. Chunki millat ijtimoiy-siyosiy hayotda muqarrar o'zgarishlar sodir bo'lishiga ishonar edi.

Ularning baxtiga qarshi, bizning millat o'z madaniyatini, o'z mafkurasini, o'z ma'naviyatini, o'z dinini saqlab qola oladi.

REFERENCES

1. USMONOV, Q., & Sodiqov, M. (2008). O 'ZBEKISTON TARIXI. Iqtisod-moliya. Toshkent-2006 y. (Q. Usmonov, M. Sodiqov, S. Burhonov. "History of Uzbekistan". Economics and Finance. Tashkent-2006).
2. Sahobidinnova, M. (2020). QATAG'ON QURBONLARI TAQDIRI (TOSHKENT VILOYATI MISOLIDA). Academic research in educational sciences
3. Дониев, С. И. О. (2020). XX ASRNING 80-YILLARIDA QASHQADARYO VILOYATIDAGI MADANIY JARAYONLAR VA ULARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. ПЕРЕКРЁСТОК КУЛЬТУРЫ
4. Doniyev, S. I. O. G. L. (2020). O 'zbekistonda «paxta ishi», «o 'zbek ishi» kompaniyalari boshlanishi va uning Qashqadaryo viloyatida amalga oshirilishi. Science and Education
5. Юлдашева, Н. Н. (2021). СОБИҚ СОВЕТ ИТТИФОҚИНИНГ ҚАТАҒОНЛИК СИЁСАТИНИ ЮРИТИШИДА "ТУЛАГ" НИНГ ЎРНИ. Scientific progress
6. Hamrayev, M. (2021). O'ZBEKISTONDA MEHNAT POSYOLKALARI VA U YERDAGI DEHQONLARNING TAQDIRI. Scientific progress.